

Slobodan Zoran Obradović

BLAGO MILONJIĆA

ČUVAJ SE SEBE

**Podržano od strane
Ministarstva kulture Crne Gore**

Slobodan Zoran Obradović

BLAGO MILONJIĆA

Izdavač:

Stihom govorim

Za izdavača:

Aleksandar Obradović

Recenzenti:

Kemal Musić

Nataša Andrić

Lektor:

Veljko Dedejić

Korektor:

Sonja Milovanović

Tehnički dizajn:

Bratislav Obradović

Štampa: Pegaz Bijelo Polje

Tiraž: 500 komada

Slobodan Zoran Obradović

BLAGO MILONJIĆA

ČUVAJ SE SEBE

Bijelo Polje 2014.

BLAGO MILONJIĆA

Postelja... Bolesnička postelja u uglu male sobe zidova požutjelih od duvana koji govore živo koliko se tu, u toj sobi, naročito zimi, boravilo uz duvanski dim domaće škije* i razgovaralo u dugim zimskim noćima. Sada, u toj istoj sobi dvore starca, na njegovoj samrtnoj postelji. Leži naslonjen na podignut jastuk za uzglavlje, dolazeći sebi i gubeći se naizmjenično. Uz njegovu postelju sinovac mu Mitar, stariji sin njegovog već pokojnog brata. Starac pokušava nešto da mu kaže, ali mu otežava majka koja je već odavno mrtva. Kad počne razgovor sa sinovcem, ona se pojavi u sobi... vidi je jasno i čuje kako ga zove. Zove ga da idu. On ne shvata gdje, samo osjeća da mora da je poslušati i da joj se pridruži. Kad mu naiđe svjesno stanje, zna da ima obavezu da nešto kaže sinovcu, da podijeli tajnu zbog koje, čini mu se, ne može da ode – da se pridruži majci.

* pojašnjenje svih riječi označenih zvjezdicom nalazi se na str. 135. i 136.

Vani se već čuju prvi pijetli. Neki od komšija, koji nisu mogli da zaspu, vraćali su da vide ima li šta novo, kao da je umiranje i nečija smrt nešto novo. Mada u njihovom zabačenom selu gdje skoro da i nema namjernika, gdje se dolazi nakon dugog pješaćenja i smrt je događaj, jer okupi to malo ljudi što još živi u starim raštrkanim kućama.

Starac se prisjeća priče koju želi da prenese sinovcu, to je amanet koji su dobili od predaka, kao opomenu ili kao šansu – nijedna generacija nije bila sasvim sigurna da bi mogla to da kaže jasno...

Bješe to kada je turski zeman* prolazio, predstavnici njihove civilne uprave su na teškim i velikim natovarenim kolima, u pratnji askera*, napuštali ove prostore ne čekajući da se susreću sa bijesom razularene gomile željne osvete. Odlazeći sa Turcima, mnogo je islamizovanih porodica tih dana svoje porodično utočište tražilo negdje u granicama silne osmanske imperije u koju su i dalje vjerovali, računajući da će se jednog dana i vratiti. Pet stotina godina vladavine je učinilo da je gotovo neprirodno pomisliti da nikada više ovdje neće biti turske uprave, kao da je nikada nije ni bilo. Teško je bilo u to povjerovati. Raspadom države, raspadaju se njene tvorevine, običaji i norme, i bukvalno kao da vir vremena proguta davljenika bez traga. U tom vrtlogu

sudbine cehove su plaćali pojedinci i porodice tako da je to najdublje ostavljalo traga na dušama ljudi koji su, poput malih živuljaka, ili slamke, nošeni ovamo – onamo ili jednostavno bili zgaženi. Nijesu svi stigli da u prvom naletu napuste teritoriju u koju su nadirale te horde ili rulja (kako su ih oni doživljavali) kojom su do juče upravljali, a koja je sebe nazivala ustanicima i oslobodiocima. Turci nijesu vjerovali da ta šaka jada, ta gologuzija od vojnika može ugroziti njihove planove na balkanskim gudurama, gdje su se i njihovi djedovi rađali kao sinovi velikih i moćnih osvajača. Kao da nijesu shvatali baš, kako su i sami govorili, da sve ima svoj *vakat**. Tako je i Rizvana, bogatog turskog trgovačkog sina, vakat povlačenja i bježanije uhvatio pomalo nespremnoga. Shvatio je da mora brzo da djela, da sklanja svoju porodicu na bezbjedno. Suprugu Almasu i dvoje male djece. Riješio je da bježi niz klisuru, prečicom, starim „konjskim“ putem, kojim kola nijesu mogla da prođu. Nije ga to mnogo sjekiralo jer, inače, ništa od pokušaja nije htio da nosi sem stare *sedžade** koju mu je *rahmetli nana** ostavila na sjećanje kada ga je podizala i čuvala ga da joj se ne nahladi u ledenim zimama, tog, šumovitog vilajeta.

Povikao je na sluge da mu pripreme i osedlaju sve konje koje ima, a sam je opremio svoga Dorata, konja koji je već nekoliko godina kod njega. Bolje reći oždrijebila ga je jedna od rasnih kobila u štalama Rizvan efendije i on ga je kao da je riječ o djetetu, a ne o ždrebetu, pazio i podizao, trenirao ga i hranio. Razgovarao je sa njim kao sa čovjekom. Dok ga je opremao za ovaj put, šaptao mu je, plakao je u strahu za svoje – za ženu i djecu. Dorat je strigao ušima, nervozno nogama poskakivao, kao da razumije gazdu i gazdin strah. Stavio je na Dorata bisage sa zlatom, sa carskim dukatima, koje je pošteno zarađivao kao poznati trgovac u toj velikoj imperiji. Živio je skromnim životom, nije imao nekih poroka sem želje da radi, da samo radi i uvećava blago. Kupovao je, prodavao, imao je dućane po svim krajevima na Balkanu. Kuće u Sarajevu i Skoplju, ali je volio da živi u Sandžaku*, kojem se uvijek vraćao kao najdražoj pjesmi. Nigdje nije imalo voća kao tu, nigdje takvih krušaka i jabuka. A voda, voda je, čini mu se, dizala ljude iz mrtvih. *Raju*, koja je živjela na njegovom imanju, nije nešto posebno kinjio. Oni su radili svoj posao, molili se svom bogu, živjeli svoj život. Za to vrijeme moglo bi se čak reći bilo im je dobro, jer im je davao da ostave više za sebe nego što im je i pripadalo od

rada na njegovom imanju. Nije volio da mu *raja** bude gladna ili željna nafake, plašio se grehote, ali to je imalo i svoje praktične strane, sit najamnik, nadničar ili bilo koji radnik, radi bolje. Žene su im bile prljave i nije im mnogo obraćao pažnju, imao je on svojih ašika i žena na putovanjima, tako da nije činio ono što je mogao i što mu je položaj omogućavao. O tome je razmišljao i ove noći kad se sprema na put bjekstva sa svojom porodicom, vjerujući da će ih i Alah čuvati jer su oni čuvali svoju vjeru u njega.

Almasa, hrabra žena, od ugledne kuće, nije htjela suzu da pusti, nije htjela da zaplače za kućom i blagom koje ostavljaju, jer su njeno najveće blago njen čovjek i njena djeca. Njena se utroba tresla strepnjom šta će im donijeti ova noć i sljedeći dan, koliko su računali da im treba da pređu taj najteži i najopasniji dio puta, na kom je zbog surovosti predjela teško i sresti nekoga, pogotovu kasno noću kuda su oni namjeravali da prođu. Stavili su djecu na konje, ogrnuli ih nekakvim ćebadima... okrenuli se posljednji put ka kuli, ošinuli konje i izjahali u noć.

Milonja je u to vrijeme, za sofrom koja je postavljena na sredini jedine sobe u njegovoj od blata i pruća napravljenoj kućici, večerao sa svojom porodicom. Sjedjeli su na zemlji, ukруг oko *sofre**,

njegovih petoro djece i vremešni stric koji je iz nekog razloga, a najprije sirotinje i bijede čekao starost kao samac. Milonja, jak tridesetogodišnjak, razbarušene kose, jakih ramena, vučjeg pogleda. Kažu da niko nije mogao sa njim da baci kamena sa ramena, da skoči iz mjesta, a tek da se porvu “u kost“ tu nije bilo junaka za megdana. Bio je osobenjak. Volio je da ide u lov. Promućuran, često je silazio u okolne kasabe i znao je mnogo ljudi i iz hrišćanske i islamske raje. Bio ga je glas čovjeka na mjestu, pobožnog i od riječi. Imao je, kao i mnogi tada, oraničicu, jednu kozu i radio je na imanju kod nekog bega, tu u blizini. Neko mu je zalupao na vrata... pas se oglašavao jakim lavežom pokušavajući da ugrize pridošlicu. Milonja je skočio lako na noge i ućutkao psa dok je rukom pozivao gosta da uđe u kuću. Bio je to Rizvanov sluga Murat, inače rođak Milonjin u četvrtom koljenu. Sa njim je često išao u lov. Izljubiše se i snažno prodrmaše ruke.

– Kojim dobrom, Murate? – upita rođaka.

Ovaj se nasmija prije nego mu odgovori pitanjem:

– A treba li razlog da se dođe kod rođaka?

– Ne vala – nasmija se i Milonja...

Za to vrijeme Rizvan i Almasa su tiho šaputali, jašući rame uz rame, gotovo da su im se konji

odgurivali snažnim sapima na vrletnom putu. Ona ga je, da ne čuju djeca i da se ne uplaše, zabrinuto pitala kuda će i kako kad dođu do klisure, kako naći taj put koji će ih bezbjedno odvesti samim rubom provalija. Plašila se za djecu, ne za sebe. Objasnjavao joj je kako nema razloga za brigu, i kazao joj da baš sada Murat, njihov sluga, ili bolje reći prijatelj, ugovara njemu – Rizvanu, sastanak sa čovjekom koji je kadar te puteve proći sa povezom na očima, a kamoli na konju... i da se ne brine.

– Platiću ga dobro, nagradiću ga. Ostaviću mu zemlju, **onu** livadu i uz nju šumu, daću mu tapiju, juče sam sve zapisao kako i dolikuje. Muratu sam rekao da njemu sve ostavljamo, da se o tome on brine, pa kad se vratimo, sve da bude kao i prije, a dok smo u Stambolu nek trećina svih prihoda bude njegova, zaslužio je on to.

Almasa gleda muža, gleda to lice koje je svaki put učini sretnom, njegov karakter i riječ joj uvijek daju sigurnost...

– Šta ću ja jadna činjet' po Stambolu? – uzdahnu, jer ona nikada nije pratila muža na njegovim putovanjima i plašila se velikih mjesta i njihovih običaja. Ona je bila jedan od razloga zašto nijesu živjeli u gradovima u kojim su imali kuće. Ona je kći nekog bega iz Stoca, odgajana najstrožim

zahtjevima dobre turske kuće, mlada se udala... nije imala ni šesnaest godina kada ju je silni Rizvan, zgodni čovjek izrazito crne puti i crnih očiju, odveo iz očevog doma uz ciku i talambas rodbine u svatovskom veselju. Rađala je djecu do dvadesete godine, a onda ih podizala, bila im je poput drugarice, pa i po godinama nije mnogo odmakla od njih. Slušala je svoga supruga. Sa svakom njegovom riječju topio se onaj nemir koji je imala u stomaku i lagano podrhtavanje. Zamišljala je djecu u gospodskoj gradskoj garderobi, posebno sina, i zatitra joj osmijeh. Rizvanu bi drago kad opazi da se ona smije. Najednom staza poče naglo da se penje uz brdo. Mjesec je već odavno zauzeo svoje mjesto među zvijezdama i onako mrk, okrugao, bez biljega na sebi, kao lice mlade sija i svijetli. Staza se odjednom oko neke stijene omota kao pojas, pa se jasno ukazaše dva puta, jedan uži drugi širi.

– Sad ćemo kratko da se razdvojimo – reče tiho Rizvan. – Ovdje ima jedna mala pećina u koju smo se sklanjali kad idemo u lov, a ovaj put vodi ka selu u kom mi Murat dogovara sastanak sa Milonjom. Otići ću i ako Milonja prihvati da nas vodi ovim putem, vidiš ovim uskim, koji ide klisurom i njenom ivicom, vratićemo se ovdje za tebe i djecu i nastaviti,

a ako ne, nema nam druge no glavnim putem kroz sela pa šta nam Alah donese.

Uzdrhtala je, bilo ju je strah pećina. Djeca su tiho zapiskala, poput ptica... stegla je srce, vjerovala je da će tako ohrabriti svoje *makanje** i da će prestati da plaču. Tješila ih je, davala im je da jedu. Nekako se i plašila tog čovjeka koji treba da ih provede vrletnim stazama. Nije puno vjerovala ljudima. Posebno je zazirala od tih, kako ih je ona doživljavala, divljih gorštaka, koji malo malo pa ubiju nekoga ili dignu bunu. Svi su joj nekako bili isti. Nije pokušavala da ih razumije, i sad, kad razmišlja o njima, ne može da uhvati sebe i da kaže da li ih voli ili ne voli. Jednostavno ne razumije ih, plaši ih se. Zna da je mnogo turskih vojnika izgubilo glave u nekim sukobima sa tom neposlušnom ruljom. Vjeruje pak da je njen Rizvan neko ko umije da procijeni ljude, ali stalno je nešto podrhtavalo ispod desnog rebra, bliže pupku, kao da se neko klupko zamotavalo i odmotavalo i na mahove joj jako treslo čitavo tijelo od nekog zloslutnog nagovještaja ili iščekivanja da će nešto loše da im se desi.

Rizvan je dugo kružio oko pećine analizirajući da li je bezbjedno, da li se čuje njegova porodica slušano spolja, da li može privući pažnju slučajnih prolaznika, da li je sigurno od divljih zvijeri. Nešto

kao da ga je privezalo za to mjesto i nikako nije mogao da se odluči da krene ka Milonjinoj kući. Kajao se što Muratu nije rekao da, kad obavi razgovor, dođe ovdje i nađe se sa njima i tako bude zaštita porodici. Mislio je tada, kada je ovo sve planirao, da je bolje iz razloga bezbjednosti, da Murat zavara trag, ukoliko ga neko prati, tako što bi nakon posjete Milonji i ugovaranja ovog važnog susreta, otišao dalje niz seoski put i nastavio drugom stranom i tako odvuкао pažnju radoznalaca i moguće pretpostavke toj Muratovoj iznenadnoj posjeti Milonji.

Ušao je ponovo u pećinu kad se uvjerio da ne dopire ama baš nikakav zvuk vani, ni djece, a ni konja, tako da je bio uvjeren u njihovu sigurnost koju čuva skrovitost pećine. Poljubio je djecu, svoju hanumu je pogledao u oči. Zagledavši se u ta dva gorska jezera, blago se osmijehnuo i kazao:

– Ne brini, nemaš čega da se plašiš, vjeruješ svom Rizvanu – zazvučalo je i kao pitanje i kao konstatacija i uputio se ka izlazu pećine, a odatle žurno ka Milonjinoj kući.

Murat je već dobro odmicao niz put, okrenuo se i još jednom tiho pitao Milonju:

– Vjera?

Na šta je ovaj onako kako on to nabusito radi, ozbiljan dubokim glasom ponovio:

– Vjera!

Vraćao je Milonja kroz glavu čitav tok razgovora. Stajao pred vajatom i zagledivao čas na jednu stranu u smjeru kuda je Murat zamakao niz put, čas na drugu stranu čekajući gosta kojeg mu je najavio. Poštovao je Rizvana, nije ga se plašio kao ostalih Turaka od kojih je zazirao. Vidio je u Rizvanovim očima prostodušnu ljudsku dobrotu, zadovoljnog i ostvarenog čovjeka koji je imao sreće u svakom pogledu. Šta god da je radio pratila je Rizvana sreća, a on je, kao čovjek sreće, nastojao da učini i ljude oko sebe zadovoljnim. Pomagao je sirotinju, davao je i kapom i šakom u teškim vremenima, štitio je raju pred kadijama, kada bi se pozvali na njega, čovjeka koji se plašio grehote. Božji čovjek u pravom smislu. I običaje svog naroda i vjeru je poštovao, čuvajući se od poroka, tako da ga nikada niko nije čuo ni da priča o kocki ili da kao drugi potegne rakiju nakon hladnih noći u lovu.

Milonja nije ni očekivao da mu Murat kaže da će biti nagrađen kad pomogne Rizvanu, nekako je podrazumijevao da treba pomoći. Sebi je sada ponavljao da bi mu pomogao i bez nagrade, jer čovjek kao Rizvan zaslužuje to. Nije imao Milonja

ništa od imanjanja da bi bio ravan Rizvanu po bogatstvu, ali je imao dostojanstvo i čojstvo, uz koje je stasavao i sazrio, čineći se sebi vitezom i zbog toga je cijenio takav život kakav jeste, bogatstvo je tražio i na drugim mjestima a ne samo u džepu čovjeka. Može se reći da je Milonja bio izuzetno pobožan, iako nije imao prilike da mnogo ide u crkve u koje se išlo krijući, i koje su često gorjele uz narodne uzdahe i patnje za svojim svetinjama. Ostaci tih svetinja su bili ognjišta i ishodišta vjere, plamena koji je gorio neprekidno. To je bio jedan od većih razloga da se ljudi njegovog naroda i vjere podignu na bunu kao što je ova posljednja, koja je izgleda napokon uspjela, jer došlo joj je vrijeme, kao u onoj narodnoj „čemu vakat tome i vrijeme“.

Nazirao je siluetu... čuo je rzanje konja, pomislio je – evo Rizvana i njegovog Dorata.

Rizvan je, sav usplahiren skočio sa konja, na pruženu Milonjinu ruku zgrabio ga i zagrlio kao najrođenijeg i pitao:

– Murat ti je rekao?

– Rekao! – odgovori Milonja.

– Moji su *dolje* u pećini, molim te morali bi odmah da krenemo! Strah me je za njih, ipak su to djeca, a Almasa sama... znaš da sam zalutao ovom dolinom, od pećine do tebe.

– Čuj zalutao, pa kako... imaju samo ove dvije bogaze, možda te je noć zbunila?

– Hoćeš li da nas pratiš? I da nas izvedeš do iznad klisure, na drugu stranu? Je li ti Murat kazao šta ću da ti dam kao nagradu?

– Jeste, ali ne treba Rizvan-efendija, zaslužio si ti toliko od Milonje – nekako skrušeno mu kaza, jer kad je već nagrada ponuđena nešto mu sad nije baš dalo mira da je se odreče, a i znao je da zemlja ne vrijedi Turčinu ništa, da odlaze i da je teško zamisliv njihov povratak. Mislio je, što bi neko drugi tu zemlju uzeo.

Rizvan poskoči, i kao u transu mu šapuće – Kako ne treba, kako ne treba – optrčava oko Dorata u žurbi otvara bisage iz kojih vadi šaku dukata i trpa ih u ruke Milonji:

– Uzmi, uzmi, hoćeš li još? Samo, molim te, daj mi riječ da ćeš mi pomoći da odvedem porodicu noćas na sigurno! Hoćeš li?

Dok je Rizvan otvarao bisage, Milonja je pod svjetlom mjeseca vidio jak odsjaj zlata i desi mu se neobična stvar, da je najednom, u trenu, osjetio jako uzbuđenje i neku zavist. U trenu mu je proletjelo pred očima: kule Rizvan-efendijine, konji, raskošna odjeća u kojoj je gledao efendijinu porodicu i u trenu se gotovo zasrami svojih tkanih prslih čakšira,

vunjene dolame koja mu je grijala leđa, a bolom ga zabolje ona od daske istesana sofru na kojoj je bila poslužena večera u njegovoj kućici. Milonja se kao poparen udalji od Rizvana i kaza:

– Dovoljno je, više nego dovoljno, pa ovo je pravo bogatstvo, sramota je Rizvane... ti znaš da bih ja bez ičega tebe i tvoje preveo... Svetog mi Jovana – moje krsne slave...

– Hajdemo, da ne čeka Almasa – povika Rizvan.

– Hajdemo – povika i pojuri Milonja.

Jutro je zateklo Milonju sa dukatima u rukama. Sjedio je na pragu kuće i gledao one dukate što mu ih je Turčin sinoć dao. Dade ih Milonja ženi koja je izašla da hrani kokoške, kaza joj da ih zakopa negdje blizu kuće, jer se plašio da će im kuća opet gorjeti. Svi su očekivali žestoku odmazdu Turske države za ova „zlodjela“ koja su im činili, jer i prije je bilo ustanaka pa bi u krvi bili ugušeni, a onda bi se dugo razlijegao zaleđeni krik sirotinje raje, nemoćne da se napokon dokopa slobode. Obično bi sa kolčeva, pobodenih u kasabama, ječali posljednjim atomom svoje duše prokazane ili uhvaćene vođe pobune. Tako su očekivali da će biti i ovoga puta, mada je sad zaista prvi put da njihovi age i begovi pobjegnu panično, ostavljajući silno blago raji na *izvolte*. Zavladao je period krvavih obračuna gdje je stradalo

lokalno stanovništvo koje je primilo islam, uvijek mnogo veći ceh plati domaći nego tuđin, jer od svoga i više boli i svome se više zamjera...

... Čuo je Milonja da je i Murat izbjegao, ali i da se vratio natrag na imanje za koje je imao tapiju od Rizvana. Jednom su se i sreli. Nijesu bogzna šta i bogzna koliko pričali, srdačno su se pozdravili, ali su se i brzo rastali. Nijesu pominjali Rizvan-efendiju zahvaljujući čijem odlasku su obojica napredovali u svom statusu, ali i ne baš nešto posebno.

Milonja je postajao nekako čudan. Povučen, gotovo da nije ni sa ukućanima razgovarao. Kraj je pričao o tome kako je Milonja pomogao Rizvanu da pobjegne za Tursku, pa su i dodavali da ga je vodio do granice sa Makedonijom, te da je Milonja čak i u Turskoj viđan... mnogo šta je kraj pričao. U hladnim i dugim, zimskim noćima, počele su da žive dvije priče. Jedna u kojoj se Milonja veličao kao primjer čojstva, kako je spasio čitavu jednu porodicu dobrog čovjeka i za to bio bogato nagrađen, i druga, da nakon te noći kada su zajedno viđeni Rizvan i Milonja, kako silaze ka pećini, nikada niko, više nigdje, nije vidio Rizvana ni njegovu porodicu.

Dolazilo je ljudi i *abera** iz Turske, ali nikad ništa o Rizvanu.

Drugi su, opet, pričali da je u samoj klisuri, par godina nakon te večeri, neko tragajući za hrastom od koga mogu da se istešu duge za kacu, naišao na humku koje prije nije bilo – neobilježen grob, a tik uz njegovu ivicu nikao je brijest.

Milonja je teško, i sve teže zaspivao, a kad bi zaspao probudio bi se sav mokar od znoja... uvijek sanja kako ga davi nešto, ili neko – nije mogao da kaže... Sanja kako mu kuća gori.

Počeo je naglo da kopni, da nestaje i propada naočigled svojih ukućana. Išli su kod raznih *hećima** u to vrijeme, ali slaba vajda. Dovodili su popa da škropi svetom vodicom prostoriju u kojoj spava, ali sve zalud. Samo je on znao, ali nije htio sebi da prizna, da nije problem u sobičku u kome spava nego u njemu... Počelo je da ga sustiže.

Naišao je jednom tuda jedan musliman, musafir. Smjestili su ga kako dolikuje, a kako je znao Milonju još iz djetinjstva i kako su bili istogodci, shvatio je da nešto ovog četrdesetogodišnjaka izjeda i čini ga mnogo starijim nego što zaista jeste. Pomisli da **ovdje** nije sve u redu i da su šejtanska posla... Predloži mu da posjeti starog muftiju koji pomaže ljudima, i koji zna mnogo toga.

Prvog dana nakon što je gost otišao, kako više nije mogao da trpi sopstvenu nemoć, Milonja pozva brata i ženu i reče im da se valja podići i otići kod Mula* Husa u susjedno selo i porazgovarati sa njim.

Podigoše ga, odniješe između sebe i sve troje pravo kod staroga sveštenika.

Koliko su mu nazvali dobro veče, a on njima selam, on prozorljivim pogledom pogleda na bolesnika i huknu kroz nos prekorno, ljut što mu ga dovode ovako dockan – kad je *šejtan** završio svoje. Zatražio je da ostanu sami, u sobi, on i bolesnik. Poslušашe ga nadajući se da će pomoći.

Kada su ostali sami, stari Mula Huso, onako kao da njega boli Milonjina muka, othuknu, pa reče:

– Šta uradi sebi, nesretni *insanu**? Ne ubi njega, no svoju dušu. Za sav svoj vakat ne vidoh nekog da ovako pogibe kô ti.

Milonja gorko zaplaka i procijedi kroz zube:

– Znao sam, ali nešto u toj noći bi jače od mene. Uzeh dukate, pružih ruku i obećah. Krenusmo, on radostan jer mu se nađoh pri ruci kad hoće glavu da mu uzmu, a ja kao na iglama, drhtim – a ne znam od čega. Kad smo zamakli da ne može da me vidi selo ni moji, sagoh se pa uzeh kamen – oštri kamen uzeh, pa ga onako sa leđa po potiljku jako lupih... ni jao majko nije stigao da kaže. Okrenuh ga na leđa da

vidim da li diše, a one njegove oči širom otvorene gledaju u mene molećivo i sa povjerenjem. Okupa me neka voda, neki znoj i tu se probudih, čini mi se, iz tog bunila, iz te groznice... prestadoh da mislim šta sve mogu da uradim sa njegovim zlatom koje je imao u bisagama, koje je pokušavao da skloni iz mog vidokruga, dok je odvajao tu nagradu za mene koju smo dogovorili. Prestadoh da mislim na zlato i samo vidim oči kojima me mrtav gleda. Joj, majko moja, šta me ovo navede da učinim?! Pogledam u nebo... mjesec svijetli da možeš iglu da nađeš... opet me obuze groznica, ali sad druge neke prirode. Strah neki neopisiv. Vukovi sa klisure urlaju... osjećam da ne mogu više. Šta ću...? Uzmem, iskopam duboku raku, bacim ga u nju i one proklete bisage sa njim zajedno. Konja zavežem dolje u Vučiji potok, ostavim ga da ga vuci pojedu, da ne ostane traga koji bi ukazao na to šta učinjeh. Niko ne zna šta sam uradio, niko i ne sluti, ali zalud – svaku noć eto ti ga **on**, Rizvan, ili mjesec.. nekad zlato... pa iz njih vatra, živa vatra gori – a ja žedan, pijem ne mogu da se napijem vode i ne smijem da zaspim. Sjedim... Pušim... plačem... pričam sa samim sobom. Počeše i dani da mi bivaju teški, ništa ne mogu da uradim, ne mogu ni da jedem. Odem tamo – grob počeo da se pomalja, a počeo brijest da raste... jedno jedino drvo

na toliko prostora. Raste mu iz glave, čini mi se, i pokazuje odakle god da dođem, pokazuje mi na njegov grob.

Otvori stari Mula Huso svetu knjigu, otvori Kur'an, pa poče nešto da priča sebi u bradu. Reče mu da to što je uradio te noći jeste velika bijeda koju je sebi natovario na vrat, jer su tog nesretnika čekala u nekoj pećini žena i djeca, i da su i oni vrlo brzo skončali, ali ne vidi kako – da li od gladi, ili su ih razbojnici pronašli i pobili. Zavika:

– *Zulum, zulum**, i to zlato što leži u grobu to je prokleta!!! Niko ne smije, posebno niko od tvojih potomaka da ga otkopa, to bi značilo kraj, gašenje tvoje loze, ali i šire, svih tvojih plemenika.

Reče mu još, njega što se tiče, nema mu pomoći, da će i zemaljski dani brzo da mu budu odbrojani, ali da vidi da radi na spasenju duše, šta se još spasiti može... da ide u manastire da pokuša molitvom i postom da pomogne sebi, ako bude imao za to *zemana**.

Mula Huso bi u pravu – nije imao vremena – vrlo brzo umrije u snu jedne noći kad je napokon uspio da zaspi. Imao je posljednji susret sa očima koje su ga preklinjale... Srce ne izdrža, puče, i toga jutra proču se:

– Umrije Milonja.

Mlađi Milonjin brat, naslonjen na vrata kod Mula Husa, naču nešto od ispovijesti i onog što je govorio Mula Huso, i to što je čuo osta mu urezano u sjećanje kao opomena. Često je u svojoj starosti pričao, onako u strahu, da se treba čuvati te humke i brijesta na njihovom imanju.

Mula Huso nikome nije odao tajnu, bješe to Milonjina ispovijest i njegova tajna koju sudbina otkri njegovom bratu, a time i njihovoj porodici, a oni užasnuti postadoše nevoljni čuvari strašne tajne kojom je pokopana istina. Da bi istinu spriječili da ispliva, počеше u nekim pričama da svojoj domaćoj čeljadi pričaju o Milonjinom herojstvu koji u strašnom megdanu pogubi Turčina za odbranu časti i vjere. Prozvaše se po njemu Milonjići, ili ih narod prozva tako...